

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.23>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУТТЯ ОСОБАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Васильченко О.П.,
*доктор юридичних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-4464-3708*

Дешко Л.М.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-5720-4459*

Лотюк О.С.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-7119-754X*

Васильченко О.П., Дешко Л.М., Лотюк О.С. Забезпечення здобуття особами з особливими освітніми потребами загальної середньої освіти в умовах війни: новели законодавства України.

В статті зазначається, що в Україні кількість дітей з особливими освітніми потребами зростає і за останні п'ять років збільшилась в 1,89 рази. Акцентується увага на даних ЮНІСЕФ: діти з особливими освітніми потребами є однією з найбільш відсторонених та ізольованих груп, щоденно стикаються з перешкодами у доступі до якісної освіти. Для забезпечення кожному учню з особливими освітніми потребами гарантованого Конституцією України права на освіту до законодавства України вносяться зміни, приймаються нові нормативно-правові акти.

В статті виділяються новели законодавства України, яке регулює суспільні відносини, що виникають при забезпеченні здобуття особами з особливими освітніми потребами загальної середньої освіти в умовах війни, недоліки, які є на практиці та пропонуються такі напрями вдосконалення вище зазначеного законодавства:

1) Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року; комплексне нормативно-правове забезпечення командної співпраці при поетапному переході осіб з особливими освітніми потребами на нові етапи освітнього процесу; забезпечення можливості отримання освітніх послуг особами з інвалідністю, які перебувають у медичних та соціально-медичних установах; розширення і посилення кадрового потенціалу, підвищення рівня мотивації педагогічних працівників; протидія упередженому ставленню до осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення закладів освіти повністю адаптованими навчальними, навчально-методичними матеріалами, які релевантні психо-емоційному розвитку учня з особливими освітніми потребами; підвищення рівня співпраці закладів освіти з інклюзивно-ресурсними центрами; збільшення кількості соціальних працівників – асистентів дітей (учнів); забезпечення кожного класу, де навчаються учні з особливими потребами асистентом вчителя; здійснення системного реального моніторингу якості освіти осіб з особливими освітніми потребами,

створення безпечного середовища;

2) Положення про інклюзивно-ресурсний центр: забезпечення рівномірності фінансування функціонування ІРЦ в громадах; розширення і посилення кадрового потенціалу; унормування навантаження ІРЦ; забезпечення повного територіального покриття ІРЦ; забезпечення оперативної доступності послуг ІРЦ для внутрішньо переміщених осіб; встановлення критеріїв ефективності ІРЦ; підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії між центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, військово-цивільними адміністраціями, закладами і установами освіти та ІРЦ;

3) Наказ МОН України «Про затвердження Умов допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього»: забезпечення розширення кількості соціальних працівників – асистентів учня з особливими освітніми потребами, підвищення рівня їх мотивації;

4) Постанова МОН України «Про затвердження Порядку утворення та умови функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти»: закріплення обов'язку засновника закладу освіти забезпечити наявність матеріально-технічної бази і кадрів при поданні заяв батьків (законних представників) щодо створення спеціального класу для дітей з особливими освітніми потребами; заборона сегрегації спеціальних класів; систематичний ефективний моніторинг якості освітніх послуг, які надаються учням спеціальних класів, та безпеки освітнього середовища.

Ключові слова: право на освіту, особа з особливими освітніми потребами, внутрішньо переміщені особи, біженці, правовий режим воєнного стану, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, військово-цивільні адміністрації, нормативно-правовий механізм забезпечення права на освіту, організаційно-правовий механізм забезпечення права на освіту.

Vasylenko O.P., Deshko L.M., Lotyuk O.S. Ensuring the acquisition of general secondary education by persons with special educational needs in wartime conditions: novelties of the legislation of Ukraine.

The article notes that in Ukraine the number of children with special educational needs is growing and has increased by 1.89 times over the past five years. Attention is drawn to the fact that, according to UNICEF, children with special educational needs are one of the most excluded and isolated groups, daily encountering obstacles in accessing quality education. In order to ensure that every student with special educational needs has the right to education guaranteed by the Constitution of Ukraine, amendments are being made to the legislation of Ukraine, and new regulatory legal acts are being adopted.

The article highlights novelties in the legislation of Ukraine, which regulates social relations that arise when ensuring the acquisition of general secondary education by persons with special educational needs in wartime conditions, shortcomings that exist in practice, and the following areas of improvement of the above-mentioned legislation are proposed:

1) National Strategy for the Development of Inclusive Education for the Period Until 2029: comprehensive regulatory and legal support for team cooperation during the phased transition of persons with special educational needs to new stages of the educational process; ensuring the possibility of receiving educational services by persons with disabilities who are in medical and social-medical institutions; expanding and strengthening human resources, increasing the level of motivation of pedagogical workers; combating prejudiced attitudes towards persons with special educational needs; providing educational institutions with fully adapted educational, teaching and methodological materials that are relevant to the psycho-emotional development of a student with special educational needs; increasing the level of cooperation between educational institutions and inclusive resource centers; increasing the number of social workers - assistants to children (students); providing each class where students with special needs study with a teacher's assistant; implementing systematic real-time monitoring of the quality of education for people with special educational needs, creating a safe environment;

2) Regulations on the Inclusive Resource Center: ensuring uniformity of funding for the functioning of IRCs in communities; expanding and strengthening human resources potential; normalizing the workload of IRCs; ensuring full territorial coverage of IRCs; ensuring operational accessibility of IRC services for internally displaced persons; establishing IRC effectiveness criteria; increasing the efficiency of interagency interaction between central and local executive authorities, local self-government bodies, military-civilian administrations, educational institutions and institutions and IRCs;

3) Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On Approval of the Conditions for Admission of a Student Assistant to the Educational Process to Perform His/Her Functions and Requirements”: ensuring an increase in the number of social workers – assistants of students with special educational needs, increasing their level of motivation;

4) Resolution of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On Approval of the Procedure for the Formation and Conditions for the Functioning of Special Classes in General Secondary Education Institutions”: establishing the obligation of the founder of an educational institution to ensure the availability of material and technical resources and personnel when submitting applications from parents (legal representatives) to create a special class for children with special educational needs; prohibiting segregation of special classes; systematic effective monitoring of the quality of educational services provided to students in special classes, and the safety of the educational environment.

Key words: right to education, person with special educational needs, internally displaced persons, refugees, legal regime of martial law, state authorities, local self-government bodies, military-civilian administrations, regulatory and legal mechanism for ensuring the right to education, organizational and legal mechanism for ensuring the right to education.

Постановка проблеми. Статтею 53 Конституції України кожному гарантовано право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов’язковою [1]. Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є, серед іншого, забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності, забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності, розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами (п. 1 ст. 6 Закону України «Про освіту» [2]).

За оперативною інформацією Міністерства освіти і науки України кількість учнів з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти невідомо зростає: в 2020-2021 навчальному році таких дітей було 25078, в 2021-2022 н.р. – 32686, в 2022-2023 н.р. – 33861, в 2023-2024 н.р. – 40354, в 2024-2025 н.р. – 47610 [3]. Тобто, кількість дітей з особливими освітніми потребами зростає і збільшилась за останні п’ять років в 1,89 рази.

За даними ЮНІСЕФ, діти з особливими освітніми потребами залишаються однією з найбільш відсторонених та ізольованих груп і щоденно стикаються з перешкодами, зокрема, у доступі до освіти [4]. Стигматизація та дискримінація, відсутність індивідуалізованих методик навчання, що орієнтовані на дитину, відсутність допоміжних засобів для навчання, недоступність навчальних матеріалів, фізична недоступність шкіл тощо становлять ті проблеми, з якими зіштовхуються учні з особливими освітніми потребами [4].

Для забезпечення кожному учню з особливими освітніми потребами гарантованого Конституцією України права на освіту до законодавства України вносяться зміни, приймаються нові нормативно-правові акти. Зокрема, в 2024 році Кабінет Міністрів України ухвалив Національну стратегію розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року [4], затвердив операційний план заходів для її реалізації у 2024–2026 роках, було внесено зміни до «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» [5], 1 вересня 2025 року набрав чинності Наказ МОН України від 22 серпня 2024 р. № 1182 [6], яким затверджено «Порядок утворення та умови функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти» та ін.

Водночас, не поодинокі норми одного нормативно-правового акту суперечать нормам іншого нормативно-правового акту або є норми права, реалізувати які один з учасників освітнього процесу не може на практиці тощо. Наприклад, батькам дітей з особливими освітніми потребами, які звертаються в установленому законодавством порядку щодо створення спеціального класу у закладі загальної середньої освіти, може бути відмовлено у його створенні через відсутність згоди, ініціативи директора школи, згоди засновника закладу з огляду на відсутність вчителів, які здатні і згодні викладати дітям з особливими освітніми потребами та з інших причин. Або інша ситуація: недостатня кількість або відсутність взагалі соціальних працівників, які б надавали послуги дитині з особливими потребами під час її перебування в школі.

Останні новели в законодавстві України та вище окреслені ситуації поглибили започатковані науково-практичні дискусії щодо ролі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій в забезпеченні реалізації дитиною з особливими освітніми потребами права на освіту, а також з питання обмеження права на освіту дітей з особливими

освітніми потребами в умовах війни, меж приватного та публічного інтересу, напрямів вдосконалення законодавства України у сфері освіти та ін. Набрання чинності 1 вересня 2025 р. Наказу МОН України, яким затверджено «Порядок утворення та умови функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти» стало каталізатором для дискусій з питання щодо сегрегації дітей з особливими потребами та протидії їй.

Вище викладене свідчить про актуальність та необхідність дослідження в цілому питання забезпечення здобуття особами з особливими освітніми потребами загальної середньої освіти в умовах війни, і питання новел законодавства України зокрема.

Стан наукової розробки. Конституційне право на освіту в умовах дії правового режиму воєнного стану досліджувалось в науковій статті Т. Слінько та Є. Ткаченка. Вчені вірно наголошують на тому, що викликом для системи освіти стала необхідність забезпечення рівного доступу до навчання, створення передумов для утримання учнів і педагогів в сфері впливу української системи освіти та їх повернення, коли вони виїхали за кордон [7], а незмінним вектором для Міністерства освіти науки України залишається забезпечення сталості навчання, зокрема здобувачів освіти, які через повномасштабну військову агресію Російської Федерації перебувають за кордоном, знаходяться на тимчасово окупованих територіях або є внутрішньо переміщеними особами [7]. Критичними елементами проблематики освіти у період дії правового режиму воєнного стану вчені називають: по-перше, руйнування та пошкодження освітньої інфраструктури; по-друге, безпечне освітнє середовище; по-третє, забезпечення цифровими пристроями учасників освітнього процесу [7]. Що стосується забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, наприклад, дітей з порушенням інтелектуального розвитку, дітей з помірною розумовою відсталістю, то бачиться, що критичним є і методи їх навчання якщо воно здійснюється з застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій адже, як відомо, вони мають не поодинокі труднощі з концентрацією, сприйняттям матеріалу, поведінкові труднощі та ін., а також критичним є наявність асистента дитини, асистента вчителя.

Конституційно-правове забезпечення права на освіту в Україні в контексті європейського досвіду було досліджено в дисертаційній роботі О. Мельничук [8]. Вчена вірно рекомендує в Законі України «Про освіту» закріпити основні принципи державної політики і правового регулювання відносин у сфері освіти (пріоритетності освіти; доступності освіти; забезпечення права кожного на освіту; гуманістичного характеру освіти; свободи вибору видів освіти та пріоритетного права батьків на вибір освіти малолітніх дітей та ін.), а в Законі України «Про освіту» унормувати такі питання, як: конкретизація способів захисту права на освіту; визначення поняття, принципів соціального захисту осіб, які навчаються, систему цих заходів та ін. Бачиться, що ці принципи є ключовими принципами державної політики в сфері освіти. Щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими потребами вони потребують конкретизації.

Також праву на освіту в умовах війни було присвячено праці і інших вчених [9-11]. Ці дослідження є теоретико-методологічною основою для проведення подальших досліджень конституційно-правового забезпечення права на освіту в умовах війни.

Наукових робіт, в яких би комплексно висвітлювалось питання новел законодавства України, яке регулює суспільні відносини, що виникають при забезпеченні здобуття особами з особливими освітніми потребами загальної середньої освіти в умовах війни наразі немає.

Мета цієї статті – виділити новели законодавства України, яке регулює суспільні відносини, що виникають при забезпеченні здобуття особами з особливими освітніми потребами загальної середньої освіти в умовах війни, та вектори його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Вчена О. Мельничук вірно зазначає, що право на освіту належить до одного з найбільш важливих конституційних прав – воно забезпечує кожному здобуття знань, умінь, навичок, розвиток творчих здібностей, гарантує ефективне функціонування державних і громадських інституцій, національну безпеку, утворює стабільність у суспільстві та сприяє розбудові демократичної, соціальної правової держави [8]. «В умовах військової агресії Російської Федерації українська освіта зазнала значних втрат, які суттєво вплинули на її суб'єктів, інфраструктуру, механізм функціонування» [7], слушно наголошують вчені Т. Слінько та Є. Ткаченко.

В умовах дії в Україні правового режиму воєнного стану було прийнято Національну стратегію розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року [4]. В Стратегії було визначено ключові проблеми, на розв'язання яких вона спрямована. По-перше, освітнє середовище є не-

достатньо інклюзивним, безбар'єрним та дружнім, не створює належних умов для отримання якісної освіти, соціалізації, підготовки до самостійного життя та професійної діяльності; по-друге, недостатня самореалізація осіб з особливими освітніми потребами через відсутність якісного доступного інклюзивного навчання в територіальних громадах; по-третє, недостатній рівень сприйняття українським суспільством багатоманітності людини [4].

Попри те, що Стратегія реалізується понад 3 роки, не розв'язаними залишаються проблеми командної співпраці при поетапному переході осіб з особливими освітніми потребами на нові етапи освітнього процесу; відсутність можливості отримання освітніх послуг особами з інвалідністю, які перебувають у соціально-медичних установах; кадровий потенціал, низький рівень мотивації педагогічних працівників; упереджене ставлення до осіб з особливими освітніми потребами; недостатній рівень забезпечення закладів освіти адаптованими навчальними, навчально-методичними матеріалами; недостатній рівень співпраці закладів освіти з інклюзивно-ресурсними центрами, недостатня кількість асистентів вчителів та асистентів дітей (учнів). Не менш важливою проблемою залишається відсутність системного реального моніторингу якості освіти осіб з особливими освітніми потребами, створення безпечного середовища [12; 13]. Вище окреслені проблеми негативно впливають на якість освіти осіб з особливими потребами, їх інтеграцію в суспільство.

Після повномасштабного вторгнення росії на територію України були внесені зміни до затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» - установу, що утворюється з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу (далі – ІРЦ) [5]. Вони стосувались загальних засад створення та діяльності таких центрів, їх завдань, організації проведення комплексної оцінки, організації системного кваліфікованого супроводу, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг особам з особливими освітніми потребами, кадрового забезпечення ІРЦ, управління діяльністю та ведення ділової документації ІРЦ.

Новелами стали: ІРЦ має звертати увагу і на ті освітні труднощі, які зумовлені психологічними травмами (наприклад, через війну, стрес тощо); забезпечення доступності інклюзивно-ресурсного центру - якщо ІРЦ немає у громаді, батьки можуть звертатись до іншого центру або до найближчого ІРЦ; обов'язок інформувати та укладати договір про співробітництво, якщо особа звернулась з іншої адміністративно-територіальної одиниці, в межах 15 днів після звернення; більша прозорість й підзвітності ІРЦ; можливість відслідковувати якість, строки, кількість наданих послуг.

Зі створених станом на 1 січня 2025 р. в Україні 700 ІРЦ, в умовах воєнного стану продовжують функціонувати 674. 47 Центрів знаходяться на тимчасово окупованій території (Донецька – 8, Запорізька – 22, Луганська – 9, Херсонська – 8) [3]. Приміщення 45 Центрів були зруйновані/пошкоджені та наразі не можуть використовуватись за цільовим призначенням [3]. Значною є кількість зруйнованих і постраждалих від бомбардувань та обстрілів закладів освіти [3], а також кількість внутрішньо переміщених осіб – дітей з особливими освітніми потребами.

При цьому, фінансове забезпечення ІРЦ в різних громадах є не рівномірним, залишається не вирішеною проблема кадрового дефіциту, навантаження ІРЦ, територіального покриття та оперативної доступності послуг ІРЦ для внутрішньо переміщених осіб, критеріїв ефективності ІРЦ. Потребує підвищення ефективності і міжвідомча взаємодія.

Окрім вже згаданих вище новел в 2025 році були внесені зміни і до Наказу МОН України «Про затвердження Умов допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього», які визначають вимоги до асистента учня та порядок його допуску до освітнього процесу у закладах позашкільної освіти, а також у закладах освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, вимоги до нього [14]. Асистентом дитини з особливими освітніми потребами може бути один із батьків такої дитини, соціальний робітник або уповноважена батьками / одним із батьків особа.

Новелами стали: підготовка соціальних робітників, які надають соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання, організовується та / або проводиться обласними, Київським міським центрами соціальних служб, неурядовими організаціями, що мають досвід надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, та підтверджується документом про про-

ходження такої підготовки; одними з умов допуску асистента учня до освітнього процесу стали обов'язкове додавання до заяви та договору індивідуального плану надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання у випадку, якщо асистентом учня є соціальний робітник, а також письмова згода одного з батьків (іншого законного представника) дитини на допуск асистента учня до освітнього процесу.

Водночас, на практиці є великий брак асистентів дитини з особливими освітніми потребами. Наприклад, станом на 1 вересня 2023 року у Вінницькій області асистента дитини потребувало 157 дітей, в той час як пройшли навчання, щоб бути асистентом дитини 111 осіб [15]. В переважній більшості – це батьки дітей, а не соціальні працівники чи уповноважені батьками особи. У Львові станом на листопад 2024 року за інформацією Львівської міської ради послугою асистента дитини користувалось 26 осіб, а розмір компенсації, затверджений «на державному рівні» станом на 1 січня 2024 року складав 42 гривні 60 копійок за 1 годину такого догляду і з огляду на те, що такий догляд за дитиною у школі переважно становить 4-6 годин на день, а у місяці є 22 навчальні дні – розмір компенсації становив орієнтовно від 3700 до 4700 гривень в місяць для одного асистента дитини [16]. Безумовно, низький розмір компенсації для асистента дитини демотивує соціальних працівників надавати такі послуги. Тому, реалізувати право на забезпечення соціальним працівником – асистентом учня в освітньому процесі соціальних та соціально-побутових потреб здобувача освіти з особливими освітніми потребами або на соціальну послугу супроводу під час інклюзивного навчання в закладах освіти – практично не можливо.

1 вересня 2025 року набув чинності затверджений Постановою МОН України «Порядок утворення та умови функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти» [6], який визначає механізм утворення та умови функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти, крім спеціальних закладів загальної середньої освіти [6].

Спеціальні класи є окремими класами, що утворюються у закладах загальної середньої освіти для навчання осіб з особливими освітніми потребами у спеціально створених умовах з урахуванням їх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів [6]. Основними завданнями спеціального класу є: забезпечення здобуття особами з особливими освітніми потребами загальної середньої освіти на одному чи кількох рівнях освіти відповідно до державних стандартів з набуттям ключових та предметних компетентностей; створення умов для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами шляхом належного кадрового, матеріально-технічного забезпечення, забезпечення універсального дизайну та/або розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби та можливості учнів; забезпечення навчання учнів за допомогою найбільш прийнятних для них методів і способів спілкування в освітньому середовищі, які максимально сприяють засвоєнню знань і навичок, використання в освітньому процесі української жестової мови, шрифту Брайля, допоміжних засобів для навчання, засобів альтернативної комунікації; формування в учнів компетентностей для подальшого самостійного життя, забезпечення розвитку природних здібностей і обдарувань, творчого та критичного мислення, соціалізації учнів; засвоєння учнями норм етики та загальнолюдської моралі, міжособистісного спілкування, основ гігієни та здорового способу життя; активне залучення до освітнього процесу батьків (інших законних представників) осіб з особливими освітніми потребами та надання їм консультацій; забезпечення системного психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами; проведення корекційно-розвиткової роботи відповідно до категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів) [6]. Такі класи не є класичною інклюзією (інтеграція учня у звичайний клас) і не є повною сегрегацією як це має місце в спеціальних школах, де навчаються лише діти з особливими освітніми потребами.

Порядок покликаний унормувати підходи до формування контингенту (за типом труднощів та рівнем підтримки), визначити мінімальні організаційні, кадрові та матеріально-технічні умови, забезпечити інструменти індивідуалізації навчання (індивідуальна програма розвитку) та координацію з інклюзивно-ресурсними центрами.

Спеціальні класи можуть бути утворені за погодженням із засновником закладу (органом місцевого самоврядування або іншим засновником) за наявності відповідного контингенту учнів (за типом труднощів і/або за рівнем підтримки), матеріально-технічної бази (пристосовані кабінети, допоміжні засоби, доступність приміщень), кадрового забезпечення (вчителі з відповідними компетенціями, асистенти вчителя, спеціалісти для проведення корекційно-реабілітаційних заходів). У разі недостатньої кількості учнів допускається формування класу з дітьми одного типу труд-

нощів, але різних рівнів підтримки. Для кожного учня спеціального класу має бути розроблена індивідуальна програма розвитку (на підставі висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, наданого інклюзивно-ресурсним центром).

Попри те, що Порядок дозволяє дітям з особливими освітніми потребами бути більш інтегрованими в суспільство, навчаючись не лише в спеціальних школах, де освіту здобувають виключно діти з особливими освітніми потребами, а також створює механізм, за допомогою якого вразі переміщення дітей з особливими освітніми потребами з одного населеного пункту в інший в умовах війни (наприклад, в результаті обов'язкової евакуації сімей з дітьми) вони зможуть здобувати освіту очно без прив'язки виключно до місця знаходження спеціальної школи та наявності місць в класі, тим не менш, наразі на практиці виникають такі труднощі: ресурси (матеріально-технічні, кадрові), наслідком чого може бути нерівномірний доступ або відсутність доступу до освіти в спеціальних класах дітей з особливими освітніми потребами; фінансування; адміністративна складова (процедура погодження з засновником створення спеціального класу, інше навантаження організаційного характеру); відсутність обов'язку засновника забезпечити наявність матеріально-технічної бази і кадрів при поданні заяв батьків (законних представників) щодо створення спеціального класу; ризик сегрегації (якщо спеціальні класи функціонуватимуть ізольовано від «загального шкільного життя» (окремі корпуси, відсутність взаємодії з іншими класами), це підірве цінність інтегративного підходу); відсутність систематичного ефективного моніторингу щодо якості освітніх послуг та безпеки освітнього середовища.

Висновки. В умовах дії в Україні правового режиму воєнного стану було прийнято такі основні нормативно-правові акти, як «Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року», що була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р., та Постанова МОН України «Про затвердження Порядку утворення та умови функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти», яка набула чинності 1 вересня 2025 р., а також внесені зміни до затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» і Наказу МОН України «Про затвердження Умов допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього».

Виділено новели кожного з вище зазначених нормативно-правових актів, їх недоліки та запропоновано такі напрями їх вдосконалення:

1) Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року: комплексне нормативно-правове забезпечення командної співпраці при поетапному переході осіб з особливими освітніми потребами на нові етапи освітнього процесу; забезпечення можливості отримання освітніх послуг особами з інвалідністю, які перебувають у медичних та соціально-медичних установах; розширення і посилення кадрового потенціалу, підвищення рівня мотивації педагогічних працівників; протидія упередженому ставленню до осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення закладів освіти повністю адаптованими навчальними, навчально-методичними матеріалами, які релевантні психо-емоційному розвитку учня з особливими освітніми потребами; підвищення рівня співпраці закладів освіти з інклюзивно-ресурсними центрами; збільшення кількості соціальних працівників – асистентів дітей (учнів); забезпечення кожного класу, де навчаються учні з особливими потребами асистентом вчителя; здійснення системного реального моніторингу якості освіти осіб з особливими освітніми потребами, створення безпечного середовища;

2) Положення про інклюзивно-ресурсний центр: забезпечення рівномірності фінансування функціонування ІРЦ в громадах; розширення і посилення кадрового потенціалу; унормування навантаження ІРЦ; забезпечення повного територіального покриття ІРЦ; забезпечення оперативної доступності послуг ІРЦ для внутрішньо переміщених осіб; встановлення критеріїв ефективності ІРЦ; підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії між центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, військово-цивільними адміністраціями, закладами і установами освіти та ІРЦ;

3) Наказ МОН України «Про затвердження Умов допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього»: забезпечення розширення кількості соціальних працівників – асистентів учня з особливими освітніми потребами, підвищення рівня їх мотивації;

4) Постанова МОН України «Про затвердження Порядку утворення та умови функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти»: закріплення обов'язку засновника закладу освіти забезпечити наявність матеріально-технічної бази і кадрів при поданні заяв батьків (законних представників) щодо створення спеціального класу для дітей з особливими освітніми

потребами; заборона сегрегації спеціальних класів; систематичний ефективний моніторинг якості освітніх послуг, які надаються учням спеціальних класів, та безпеки освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України 1996 р. (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Міністерство освіти і науки України. Статистичні дані. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>.
4. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text>.
5. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>.
6. Порядок утворення та умови функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 22 серпня 2024 р. № 1182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-24#Text>.
7. Слінько Т., Ткаченко Є. Конституційне право на освіту в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. URL: http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5432/1/5_2022.pdf#page=42.
8. Мельничук О. Конституційно-правове забезпечення права на освіту в Україні в контексті європейського досвіду. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2015. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0515U000810>.
9. Deshko L.M., Vasylichenko O.P., Lotiuk O.S. Crimean tatar national-territorial autonomy: regulatory and legal guarantees of the rights and freedoms for the indigenous peoples of Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2022. № 3. URL: <https://journal-vjhr.sk/en/2022-year>.
10. Deshko L. The right to education and the principle of equality: from an idea in the works of Professor Hersch Lauterpacht to enshrining in the Universal Declaration of Human Rights. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. 123–127.
11. Дешко Л. Право на освіту корінних народів України в умовах деокупації та реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 3. С. 189–194.
12. Освітній омбудсмен України. URL: <https://eo.gov.ua/novyny/page/2>.
13. Освітній омбудсмен України. URL: <https://eo.gov.ua/pro-nashu-robotu>.
14. Про затвердження Умов допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього: Наказ МОН України від 17 листопада 2021 № 1236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-22#Text>.
15. Інклюзивна освіта на Вінниччині: хто такий асистент дитини і як він допомагає під час навчання. URL: <https://invak.info/obuchenie/inklyuzivna-osvita-na-vinnichchini-khto-takij-asistent-ditini-i-yak-vin-dopomagaye-pid-chas-navchannya-foto-video.html>.
16. Пресцентр Львівської міської ради. Відтепер місто оплачує роботу асистента дитини під час інклюзивного навчання. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/vidteper-misto-oplachuie-robotu-asystenta-dytyyny-pid-chas-inkliuzyvnoho-navchannia>.